

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів

дисертації Лазоревич Ірини Русланівни

«Аксіосфера сакрального в мистецтві сьогодення:

релігійно-антропологічний контекст і діалогічний потенціал»

на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності

031 – Релігієзнавство галузі знань 03 – Гуманітарні науки

1. Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок із планами наукових робіт університету

Актуальність теми дисертаційної роботи. Уявлення про сакральне, культивовані в релігіях і культурі загалом, крім догматичних та сотеріологічних презентацій, мають дієву соціально-ціннісну спрямованість. Нерідко вона підсилюється саме мистецькими формами. А мистецький зміст своєю чергою поєднує смисложиттєву орієнтацію на трансцендентне із моральними, естетичними, комунікативними цінностями. Крім суто мистецтвознавчого дослідження зв'язку художнього і сакрально-ціннісного, важливим є саме його релігієзнавчий аналіз. І якщо історичні форми та класичні естетичні параметри таких взаємозв'язків доволі різнобічно досліджені в релігієзнавстві, то сучасні тенденції осягнення сакрального через мистецтво (і ціннісно-орієнтаційні ефекти такого мистецтва для реалій сучасного суспільства) осмислені ще далеко не повною мірою. Це зумовлює потребу в комплексному компаративному аналізі явищ сучасного мистецтва, в якому пізнання людини і суспільного життя здійснюється із врахуванням ціннісної дієвості ідей Бога, священного, трансцендентних основ Блага, Краси, Істини й естетичним витлумаченням секулярно-постсекулярних контекстів сучасних антропологічних змін (як кризових, так і прогресивних).

Потребує поглибленого осмислення і питання ролі та практичної функціональності мистецтва, його конкретних творів в активізації міжконфесійного, міжрелігійного діалогу та його соціально корисних можливостей. В українському релігієзнавстві цей блок проблем досі залишається недостатньо осмисленим. Та й закордонні наукові напрацювання в цьому аспекті часто є суто емпіричними, описують одиничні мистецькі явища новітнього часу, а тим часом важливою є комплексна теоретична реконструкція зв'язків сучасного мистецтва і релігійних смислів в палітрі різних віровчень, які співіснують у сучасному світі.

Дається взнаки потреба релігієзнавчої міждисциплінарної роботи із систематизації художнього матеріалу саме ХХ – початку ХХІ ст., присвяченого досвіду богоспілкування, етики віри, колізіям сприймання сучасними людьми профанного і сакрального в житті і спілкуванні.

При цьому досі недостатньо науково осмислені ті теоретичні і практичні проблеми, котрі стосуються не конфесійного мистецтва, а позаконфесійного (а також і взагалі нерелігійного), але тематично спрямованого на теми сакральності чи інтерпретацію пошуку людиною священного.

Усі ці міркування й спричинили обрання І. Лазоревич теми дослідження, й обґрунтування цього доволі предметно надано у вступній частині.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема пов'язана із комплексними науково-дослідними темами кафедр Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, на яких впродовж навчання на освітньо-науковій програмі зі спеціальності 031 – Релігієзнавство виконувала дослідження його авторка І. Лазоревич: кафедри культурології, релігієзнавства та теології – «Суспільно-культурні та етнорелігійні фактори у контексті євроінтеграційних процесів: світоглядно-ціннісні та практичні виміри» (номер державної реєстрації – 0115U001037) і кафедри філософії та культурології – «Ціннісно-смысловий потенціал філософії і науки: пошук відповідей на виклики ХХІ століття» (номер державної реєстрації 0120U102712). Окремі аспекти теми дисертації пов'язані також із роботою І. Лазоревич в колективі розробки наукової теми «Соціальна функціональність релігії в умовах масштабних небезпек: ідейно-теоретичний та практичний виміри» (номер державної реєстрації 0121U109446).

Мета дослідження: в руслі аналізу масиву соціально впливових творів сучасного мистецтва, присвячених сакральним цінностям та релігійній вірі, визначити тенденції їх художніх інтерпретацій у контексті альтернатив аксіосфери новітньої доби та з'ясувати потенціал сучасного мистецтва щодо гуманізації міжрелігійного діалогу й толерантизації спілкування прибічників різних світоглядних переконань.

Об'єкт дослідження: світоглядно-ціннісні основи та сакральна ідейність новітнього мистецтва.

Предмет дослідження: ціннісні виміри презентації в сучасному мистецтві сакральних смислів в їхній релігійно-антропологічній вмотивованості й діалогічному потенціалі.

Методологія дослідження. Застосовано методологічні інструменти академічного релігієзнавства: принципи історизму; об'єктивності; незаангажованості; толерантності; позаконфесійності. Використано елементи феноменологічного та герменевтичного аналізу, завдяки чому з'ясовано й доктринальні джерела, і траєкторії соціальної дієвості явищ сучасного мистецтва про сакральне. Евристичні можливості комунікативного підходу надали дисертантці важелі вивчення впливу сучасного мистецтва (особливо масового) на практики спілкування між носіями різних релігій, культур і традицій, засвоєння ними цінностей та їхнього втілення в житті. Універсальні і привнесені сьогодні виміри сакралізованої символіки осмислювалися й через діалектичний підхід, що дало змогу виявити взаємодію релігійно-

антропологічних констант і динаміки змін становища людини у світі в новітню добу та форми і закономірності їх осягнення мистецькими засобами. Міждисциплінарність предмета дослідження визначила вагомість у роботі такої ланки дисциплінарної структури релігієзнавства, як релігійна культурологія.

2. Формулювання наукового завдання, нове розв'язання якого отримано в дисертації.

Основне наукове завдання дисертаційної роботи розкрито такими пунктами: 1) проаналізувати ціннісні виміри відношення «людина – священне» в мистецьких творах другої половини ХХ – початку ХХІ ст., які належать до біблійної, ісламської та орієнталістських релігійно-світоглядних орбіт; 2) виявити особливості вираження сакральних цінностей засобами різних видів сучасного мистецтва; 3) простежити механізми (і перешкоди) дієвості релігійно тематизованого мистецтва щодо гуманізації життєвого самовизначення вірян різних конфесій, а також невіруючих. Горизонтом реалізації цих завдань постає орієнтир на виявлення діалогічного потенціалу релігійно тематизованого мистецтва, а саме: його можливостей активізувати взаємне пізнання ціннісних традицій (моральних, естетичних, комунікативних) представниками різних релігійних ідентичностей з вектором руху до практичної солідаризації в культурі і соціумі.

3. Наукові положення, розроблені особисто дисертанткою, та їх новизна.

Уперше:

- Здійснено релігієзнавчу дескрипцію тенденцій та ціннісних альтернатив сучасної мистецької інтерпретації образів сакрального, успадкованих від орієнталістських, біблійної та ісламської релігійних традицій (з аналізом релігійно-антропологічного змісту різновидових творів мистецтва, їхніх комунікативних і діалогічних ефектів).

- Встановлено динамічний характер аксіосфери сакрального в умовах новітніх соціокультурних трансформацій і обґрунтовано, що:

а) для культурного ареалу орієнталістських релігій і буддизму характерний синтез традиційних релігійних вірувань і світоглядних новацій у ціннісно-орієнтаційних пошуках митців, активна адаптація сакральних символів до пізнання ціннісних суперечностей сучасного соціуму через мистецтво;

б) у культурі соціумів, історично сформованих у резонансах біблійних орієнтирів, зокрема християнства, відбуваються інтенсивні видозміни сакрального символізму в різних мистецьких практиках та освоєння нових релігійно-дидактичних форм (пізнання релігійної традиції через сучасні, в тому числі й технологізовані, стилістичні засоби) або автономізація релігійно тематизованого мистецтва й розширення плюральності антропологічних і ціннісних наративів, підпорядкованих індивідуально варіативним цілям художньо-образного, світоглядного й соціального самовизначення авторів;

в) в ісламському соціокультурному середовищі синтезуються сучасна стилістична і художньо-технологічна виразність з глибиною відданості

теїстичним світоглядним засадам, внаслідок чого мистецькі новації переважно стосуються форми, натомість зміст істотно закорінений у релігійній традиційності.

- Здійснено комплексний аналіз зразків різних видів сучасного українського мистецтва, присвячених темі сакрального, – з акцентом на використанні сакрального символізму для підкреслення сотеріологічної компоненти у різновекторних пошуках ідентичності (моральної, національно-культурної, громадянської, комунікативної).

Основні дисертаційні положення і висновки містять елементи наукової новизни та розширюють предметне поле дослідження релігійної культурології як розділу релігієзнавства. Наукові здобутки цього дисертаційного дослідження доповнюють наявний в науці опис релігійних домінант мистецьких творів про сакральне порівняльними характеристиками орієнталістських, біблійних і ісламських релігійно-світоглядних компонент культуротворчості, їх ціннісно-сислової визначеності. Наукова новизна дисертації полягає у визначенні системи взаємозв'язків і релігійно-світоглядних мотивацій (як орієнталістських, так й авраамічних) у аксіосфері сучасного мистецтва як однієї з дієвих сил не лише культурної, а й соціальної динаміки. Зроблено акценти на узгодженості мистецьких сюжетів і ідейних посилів з глобальними проблемами сьогодення, геополітичними реаліями, варіативністю в розв'язанні колізій сучасної етики.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Чітко визначений науковий апарат дисертаційного дослідження, його комплексний характер, відповідний методологічний інструментарій, синтез емпіричних і теоретичних процедур здобуття нових знань, врахування багатофакторності і різноманітності зв'язків між релігійними і мистецькими процесами сьогодення, а також широка база першоджерел, використаних класичних релігієзнавчих і мистецтвознавчих праць, аналіз сучасної наукової літератури, вміння дисертантки інтерпретувати дискурс і співвідносити його із соціальними процесами забезпечують обґрунтованість і достовірність висунутих наукових положень, зроблених висновків і рекомендацій.

Дослідження є самостійною, цілісною і завершеною працею, виконаною з додержанням стандартів академічної доброчесності. У ньому немає текстових запозичень без посилання на джерело.

Відповідно до результатів перевірки програмою UNICHECK, дисертаційна робота є оригінальною на 98,3 %, тож має високий рівень оригінальності.

5. Рівень теоретичної підготовки здобувачки, її особистий внесок у розв'язання конкретного наукового завдання. Рівень обізнаності дисертантки з результатами наукових досліджень інших учених.

Дисертантка І. Лазоревич має високий рівень теоретичної підготовки, що засвідчено відмінним засвоєнням відповідних компетентностей і програмних результатів освітньо-наукової програми «Релігієзнавство» зі спеціальності 031 Релігієзнавство в Чернівецькому національному

університеті імені Юрія Федьковича та цілісністю й елементами наукової новизни представленого на розгляд дисертаційного дослідження. Констатуємо належну обізнаність дослідниці з науковим дискурсом з проблеми, вміння систематизувати наявні наукові ідеї, зіставляти та інтерпретувати альтернативні теоретико-методологічні позиції, проблематизувати тези, які потребують уточнення, й коректно заповнювати дослідницькі лакуни в галузі релігієзнавства, зокрема такого його розділу, як релігійна культурологія, і його міждисциплінарного перетину з етикою, естетикою, філософією.

На цьому тлі дисертантка реалізувала особистий внесок у релігієзнавчу науку у вигляді тексту дисертації та одноосібних публікацій.

6. Наукове та практичне значення роботи.

Наукова цінність роботи полягає в результатах аналізу та систематизації теоретичних засад для осмислення та інтерпретації масиву емпіричних даних щодо творів, персоналій, соціально значущих ініціатив сучасного світового мистецтва, тематично присвяченого темі сакрального. Робота містить елементи релігієзнавчої типології мистецьких творів за ознаками впливу на їхній зміст орієнталістських, біблійних чи ісламських релігійно-світоглядних цінностей в розумінні й вираженні мистецькими засобами ідеї сакрального, що може надалі бути розвинено в рамках як релігієзнавчого, так і мистецтвознавчого наукового дискурсу. Висновки дисертації також можуть бути використані для розробки освітніх траєкторій, спрямованих на дослідження й глибше взаємне пізнання різних культурно-релігійних традицій, їх антропологічних смислів і реалізації діалогічного потенціалу.

Практичне значення дослідження полягає в застосуванні його результатів для оптимізації змісту низки релігієзнавчих і культурологічних дисциплін для вищої освіти. Теоретичні й емпіричні напрацювання можуть слугувати основою для експертної роботи, спрямованої на сприяння міжкультурному порозумінню через популяризацію гуманістичних ціннісних матриць, закладених у сучасному мистецтві щодо сакрального, а також у використанні потенціалу мистецтва для міжконфесійного і міжрелігійного діалогу через солідаризацію людей довкола увиразнених цінностей морального, комунікативного, соціально-громадянського, екологічного й іншого змісту.

7. Використання результатів роботи.

Теоретичні положення та висновки дисертації можна використовувати для оптимізації змісту низки навчальних дисциплін релігієзнавчого, культурологічного, естетичного й етичного змісту, а також в експертних практиках, пов'язаних із аксіосферою релігійної мережі.

8. Повнота викладу матеріалів дисертації в публікаціях та особистий внесок здобувачки в публікації.

Публікації з теми дисертації висвітлюють проблематику та основні положення наукової роботи. Їх викладено у 6 фахових статтях (одна з яких в американському релігієзнавчому часописі, індексованому в наукометричній

базі даних Web of Science Core Collection) та 10 працях апробаційного характеру (тези доповідей на наукових конференціях та публікації в інших виданнях). Публікації є одноосібними.

Статті в журналах, індексованих в наукометричній базі даних Web of Science Core Collection:

1. Lazorevych I. Sacrality in Modern Ukrainian Poetics: Metamorphoses of Values. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2021. Vol. 41 : Iss. 7. Pp. 69-84.

Available at: <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol41/iss7/5>

Статті в українських фахових журналах за спеціальністю:

2. Лазоревич І. Р. Естетико-релігійна єдність в образах та смислах східного мистецтва (на прикладі буддизму). *Релігія та Соціум* : Міжнародний часопис. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. № 1-2 (33-34). С. 163-170.

3. Лазоревич І. Р. The Meanings of Christian Sacred in the Modern Painting Culture. *Науковий вісник Чернівецького національного університету Юрія Федьковича*. Серія : Філософія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. Випуск 813. С. 130-135.

4. Лазоревич І. Р. Сакральність в палітрі сучасної літератури: гуманізм чи ціннісна деструктивність? *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник «Софія»*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2020. Випуск 16. С. 28-33.

5. Лазоревич І. Р. Коранічна модель ставлення людини до природи: синергія релігійного, естетичного та екологічного. *Мультиверсум* : Філософський альманах, 2021. Випуск 1 (173). Том 1. С. 111-126.

6. Lazorevych I. Humanistic aspects of ecological values in Buddhism and Taoism and their social significance. *Схід* : Аналітично-інформаційний журнал, 2021. Том 1, Випуск 3. Pp. 29-33.

Наукові праці апробаційного характеру та статті в інших виданнях:

7. Лазоревич І. Р. Профанація сакрального в поезії Сергія Жадана. *Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі* : Тези VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 1 грудня 2016 року. Київ : Кафедра етики та естетики НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 139-141.

8. Лазоревич І. Р. Модель естетико-релігійної єдності в буддійських художніх традиціях. *XV Харківські студентські філософські читання* : Матеріали міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів, 26-27 квітня 2019 року. Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2019. С. 88-91.

9. Лазоревич І. Р. Екстремуми маніфестації сакрального в сучасній арт-медійній комунікації. *Гуманітарно-наукове знання: горизонти комунікативістики* : Матеріали міжнародної наукової конференції, 4-5 жовтня 2019 року. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2019. С. 208-211.

10. Лазоревич І. Р. Домінанти сакрального у сучасній українській поезії та їхнє основне значення. *Етико-естетична традиція у вітчизняній*

культури : Тези ІХ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 року. Київ : Кафедра етики та естетики НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 55-61.

11. Лазоревич І. Р. Сакральні візії у творчості Христі Венгринюк. *Етико-естетична традиція у вітчизняній культурі* : Тези Х Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, 26 листопада 2020 року. Київ : Кафедра етики та естетики НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. С. 179-183.

12. Lazorevych I. R. Aesthetics of the masses and religiosity: the loss of old gods and the search for new ones. *The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021* : International Scientific Conference, April 21-22, 2021. Kyiv : Publishing center «Kyiv University», 2021. Pp. 169-170.

13. Лазоревич І. Р. Сучасне християнське сакральне мистецтво та його основні візії. *XVII Харківські студентські філософські читання до 100-ї річниці публікації «Логіко-філософського трактату» Л. Й. Й. Вітгенштайна* : Матеріали наукової конференції студентів та аспірантів, 13-14 травня 2021 року. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 103-106.

14. Лазоревич І. Р. ВІЛ та Церква: протидія соціально-небезпечним хворобам як напрям душпастирського служіння. *Гуманітарний дискурс у перспективі ХХІ століття* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 листопада 2021 року. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 220-224.

15. Лазоревич І. Р. Культура, цінності, сталий розвиток і держава: потенціал синергії. *Публічне управління і процеси децентралізації: регіональний аспект* : Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет конференції, 22 квітня 2021 року. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2021. С. 43-46.

16. Лазоревич І. Р. Сакральність у мистецтві сьогодення: віросповідні впливи та форми інтерпретації. *Освітній дискурс* : Збірник наукових праць. 2022. Випуск 40 (4-6). С. 72-83.

9. Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри філософії та культурології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та на низці всеукраїнських і міжнародних конференцій, а саме: Всеукраїнська студентська науково-практична конференція з міжнародною участю» (2017, 2018, 2019 рр.), кафедра етики та естетики НПУ імені М. П. Драгоманова; XV Харківські студентські філософські читання, ХНУ імені В.Н. Каразіна (2020 р.); Міжнародна наукова конференція «Гуманітарно-наукове знання: горизонти комунікативістики», ЧНУ імені Юрія Федьковича (2019 р.); V Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих учених (2020 р.), Вищий державний навчальний заклад України «Буковинський державний медичний університет»; International Scientific Conference «The Days of Science of the Faculty of Philosophy – 2021», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ; XVII Харківські студентські філософські читання до 100-ї річниці публікації «Логіко-філософського трактату» Л. Й. Й. Вітгенштайна, ХНУ ім. Каразіна (2021 р.); «Публічне

управління і процеси децентралізації: регіональний аспект»; ЧНУ імені Юрія Федьковича (2021 р.), Міжнародна науково-практична конференція; «Молодіжна наука заради миру та розвитку», присвячена Всесвітньому дню науки, ЧНУ імені Юрія Федьковича (2022 р.).

10. Мова та стиль викладення узгоджені з нормами лексичного складу, термінології, синтаксису сучасної літературної української мови і передусім її наукового стилю, його релігієзнавчої, культурологічної і філософської специфіки. Констатуємо загалом коректне стилістичне вираження ідей дослідження.

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, з якої вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, характером положень наукової новизни та практичним значенням дисертація Ірини Лазоревич відповідає спеціальності 031 Релігієзнавство галузі знань 03 Гуманітарні науки.

12. Оформлення дисертації.

Текст дисертації складається зі вступу, трьох розділів (кожен з яких поділено на підрозділи), висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг дисертаційної роботи – 236 сторінок (основний зміст роботи викладено на 187 сторінках, список використаних джерел становить 33 сторінки і налічує 449 найменувань). Оформлення дисертації виконано з дотриманням нормативних вимог.

13. Рекомендація дисертації до захисту.

Дисертаційна робота Ірини Русланівни Лазоревич на тему: «Аксіосфера сакрального в мистецтві сьогодення: релігійно-антропологічний контекст і діалогічний потенціал», виконана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 031 Релігієзнавство, – це самостійне, цілісне й ґрунтовне наукове дослідження з низкою міждисциплінарних рис. Актуальність досліджуваної наукової проблеми й емпірична база дослідження зумовили наукову новизну отриманих результатів і висновків дисертації. Коректність визначення наукового апарату дослідження стали основою для їх обґрунтованості й наукової достовірності. Наукові здобутки дисертантки під час проведеного дослідження розширюють предметне поле релігієзнавства, зокрема релігійної культурології, й доповнюють сучасні релігієзнавчі теоретичні знання результатами аналізу множини видових, жанрових та стилістичних явищ мистецтва сьогодення, спрямованих на інтерпретацію смислів і цінностей, пов'язаних з уявленнями про людину у її стосунку до священного в контексті орієнталістських релігій, біблійного світоглядного дискурсу та ісламу.

Дисертація відповідає чинним вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами і доповненнями, внесеними наказом № 759 МОН України від 31.05.2019, а також вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження

ступеня доктора філософії» (Постанова Уряду № 44 від 12.01.2022 р., зі змінами, внесеними Постановою Уряду № 341 від 21.03.2022 р.).

За результатами публічної презентації результатів дисертації та їх обговорення на засіданні кафедри філософії та культурології філологічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 11 квітня 2023 р. дисертацію Ірини Русланівни Лазоревич рекомендовано до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 031 Релігієзнавство галузі знань 03 Гуманітарні науки. (Рішення ухвалено членами науково-педагогічного колективу кафедри одногосно).

Голова засідання,
завідувачка кафедри
філософії та культурології,
докторка філософських наук, доцентка

Ольга РУПТАШ

Підпис Рупташ О. засвідчую
Учений секретар Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича
Широбська Н. С.
"14" квітня 2023

